

LÄRARHANDLEDNING

LINDA ENGVALL

BONNIER
CARLSEN

Hej lärare,

Jag vill kämpa för en värld där alla, stora som små, förstår att tystnad är till för att brytas. *Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst* är ett lustfyllt äventyr, illustrerat av Emily Ryan, som ska ge läsarna mod och verktyg att våga prata om svåra saker. Ett litet steg till ett större och förhoppningsvis livsviktigt samtal med barnen.

Fotograf: Jesper Anhedde

Tack för att du läser *Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst* för de barn i varje klass som lever med mina erfarenheter av att som barn vara utsatt för övergrepp av någon som borde vara deras trygghet i livet. Jag hoppas att boken är en bladvändare för dig och dina elever, men också kan ge er en möjlighet att sätta ord på det som är svårt. Det är en chans som alla borde få.

Karaktärerna i boken har trygga vuxna som lyssnar och de har vad som krävs för att bli vardagshjältar, genom sitt hjältemod samlar de nycklar som leder dem till målet. Nu har er klass chansen att bli vardagshjältar. Jag hoppas att ni är redo att ta er an utmaningen!

Varma hälsningar

Elaine Eksvärd,

Författare, vd och grundare Snacka Snyggt

VARDAGSHJÄLTARNA
OCH
**TROLLKARLEN
TYST**

LÄRARHANDLEDNING

AV
LINDA ENGVALL

BONNIER
CARLSEN

INLEDNING

IBLAND FINNS DET saker som kan vara jobbiga att prata om. Det kan vara svårt att veta hur man ska börja. Ännu svårare att finna orden som beskriver känslor som man upplever tynger. Att läsa och arbeta med boken *Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst* ger er verktyg för att komma en bit på vägen. I den här handledningen finner du förslag på ord/uttryck och frågeställningar att lyfta i klassen. Frågeställningar där svaren går att hitta på, mellan och bortom raderna. Gör olika textkopplingar, dela tankar, erfarenheter och kunskaper och lyft läsoplevelsen. Låt berättelsen guida er fram, inga frågor är för stora eller för små. Att vara vardagshjälte innebär bland annat att våga stå upp för andra och att våga berätta om sina känslor/åsikter. I handledningen finner du förslag på övningar att göra med klassen. Övningarna syftar till att utveckla elevernas förmåga att lyssna och uttrycka sig samt förstå hur man är en schysst kompis. I materialet får eleverna reflektera över vem som är/kan vara en trygg vuxen för dem.

Under berättelsens och arbetets gång kommer ni utveckla kunskaper och färdigheter som stödjer er att bli vardagshjältar. I boken och handledningen finner ni vägledning som hjälper er att nå fram till era vardagshjältenycklar.

KOPPLING TILL LGR11

ÖVNINGARNA I HANDLEDNINGEN syftar till att skapa en undervisning som väver ihop och utvecklar barnens förmåga att läsa, tala, lyssna och skriva. Sammanfattningsvis står det bland annat följande i syftestexten för svenska: *Undervisningen syftar till att eleverna ska genom stöttning och rätt förutsättningar utveckla sin kommunikativa förmåga samt sin förmåga att skriva olika slags texter, formulera tankar och åsikter. Undervisningen ska syfta till att utveckla elevernas språk för att lära, tänka och kommunicera. Samt stimulera och utveckla elevernas förmåga och intresse för läsning och skrift. (LGR 11)*

CENTRALT INNEHÅLL FÖR SVENSKA LGR11

- Att lyssna och återberätta i olika samtalssituationer.
- Berättande texter och poetiska texter för barn från olika tider och skilda delar av världen. Texter i form av rim, ramsor, sånger, bilderböcker, kapitelböcker, lyrik, dramatik, sagor och myter. Berättande och poetiska texter som belyser människors upplevelser och erfarenheter.
- Berättande texters budskap, uppbyggnad och innehåll. Hur en berättande text kan organiseras med inledning, händelseförlopp och avslutning samt litterära personbeskrivningar.
- Lässtrategier för att förstå och tolka texter samt för att anpassa läsningen efter textens form och innehåll.
- Några skönlitterära barnboksförfattare och illustratörer.

CENTRALT INNEHÅLL FÖR SO LGR11

- Livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel gott och ont, rätt och orätt, kamratskap, könsroller, jämställdhet och relationer.
- Normer och regler i elevens livsmiljö, till exempel i skolan, i digitala miljöer och i sportsammanhang.

HÖGLÄSNINGENS BETYDELSE

GENOM HÖGLÄSNING ÖVAR eleverna på förmågan att lyssna. Eleverna följer med i berättelsen och skapar sig inre bilder. Dessa är individuella och via samtal kan ni dela med er av er gemensamma läsupplevelse. Genom att göra olika textkopplingar lyfter ni läsupplevelsen. Eleverna tillägnar sig inte bara kunskaper från texten, utan med hjälp av frågor kan du stödja eleverna att göra kopplingar till egna erfarenheter och i diskussion med andra koppla till omvärlden. När ni samtalar synliggörs allas olika textkopplingar och ni byter erfarenheter med varandra. Ställ frågor som leder till att läsa vad som står **på, mellan och bortom raderna**, då tar ni läsningen till en högre nivå. Du kan genom högläsning utveckla elevernas läsförmåga genom att modellera hur en van läsare tillägnar sig text. På så sätt visar du eleverna några av lässtrategierna som till exempel: att ställa frågor till texten, koppla till sig själv och omvärlden, söka efter mening och sammanhang och ta reda på svåra ord. Du kan också tänka högt och visa hur du reflekterar om det du just läst, förutspår och ställer hypoteser. Du utvecklar på så sätt elevernas fortsatta läsutveckling och utvecklingen av ordförrådet.

Läs gärna *Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst* som **högläsningsbok**. Då kan ni diskutera innehållet och du styr läsningen. Ni kan också förslagsvis läsa boken genom **fingerläsning**. Vilket innebär att en läsare läser högt och gruppen följer med i texten med fingret. **Stafettläsning** fungerar också bra. Stafettläsning innebär att ni läser boken via högläsning i grupp. När en läsare tystnar tar den andre över. Det är viktigt att alla i gruppen hänger med i texten under läsning. Vilken typ av läsning du väljer beror på vilket syfte du har med läsningen.

FÖRE LÄSNINGEN

- Gå igenom ord från texten innan läsningen. Sätt orden i ett sammanhang. I handledningen finner du förslag på ord vid varje kapitel.
- Undersök bokomslag och titel: *vad tänker ni när ni hör rubriken? Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst. Vilka är vardagshjältarna? Vad innebär det att vara vardagshjälte, tror ni? Vem är Trollkarlen Tyst och varför heter han så, tror ni?*
- Undersök bilden på bokomslaget: *Vilka ser vi tror ni? Vad ser vi/Vad ser vi inte? Vart kan det vara? Vad händer på bilden? Vilken stämning tycker ni att det är? Vilka känslor tycker ni att karaktärerna visar?*
- Bygg upp elevernas förförståelse.
- Känner eleverna till författaren och illustratören?
- Bekanta er med boken, genom att läsa baksidestexten.
- Vad vet/kan eleverna om ämnet innan läsningen?
- Titta på stadsöversikten och undersök den. *Vilka platser är markerade? Varför tror ni att just de platserna är markerade? Är platserna viktiga på något sätt? Vilket samhälle/stad är det? Bor eleverna i ett liknande samhälle/stad?*
- Titta på persongalleriet och läs om vad huvudkaraktärerna gillar och inte gillar. *Vad gillar ni? Och vad gillar ni inte?*
- Läs prologen: Ställ hypoteser och försök förutspå handlingen: *Varför är Trollkarlen Tyst arg? Varför är människors känsloprät det värsta Trollkarlen Tyst vet, tror ni? Vad bottnar hans ilska i? Vad har han varit med om som format honom så, tror ni? Nu är det dags för Trollkarlen Tyst att tysta! Vad tror ni han kommer att göra/vad kommer att hända tror ni?*

UNDER LÄSNINGEN

- Gör olika textkopplingar: koppla innehållet till elevernas erfarenheter, intresse och funderingar. Har de läst någon annan text/berättelse som påminner om denna?
- Stanna upp vid svåra ord eller uttryck under läsningen eller låt eleverna göra egna ordstopp.
- Stanna upp, tänk högt och ställ frågor till texten. Använd gärna de föreslagna frågeställningarna men anpassa efter eleverna.
- Ett tips att göra med elever som kan skriva är att låta eleverna skriva ner ord och frågor under tiden som du läser. Det bidrar till att eleverna är aktiva med pennan i hand. För gärna läslogg där ni reflekterar över det ni läst. Eleverna kan med fördel delge varandra i mindre grupper eller använda läsloggen för egen reflektion.
- Använd gärna Epa-metoden när ni diskuterar. E= eleven funderar och reflekterar själv, P= diskutera i par, A= alla delger varandra i klass. Metoden bidrar att alla är delaktiga och aktiva i diskussionerna. Allas tankar synliggörs och ni utbyter erfarenheter och lär av varandra.
- Undersök illustrationerna, förslag på frågor finner du i handledningen.

EFTER LÄSNINGEN

- Sammanfatta: Ge eleverna stöd med hur de kan sammanfatta det ni läst. Vad hände i början, mitten och i slutet? Vem/vilka var med? I vilken miljö utspelade sig de viktigaste händelserna? Plocka ut nyckelord. Red ut oklarheter och kvarstående frågor. Vad lärde sig eleverna från texten/illustrationerna?
- Rita sekvensrutor.
- Delge varandras inre bilder. Rita eller gör det muntligt.
- Skriv egna frågor till texten. Jag undrar ...
- Plocka ut ord som beskriver personliga egenskaper (hur någon är) hos karaktärerna i boken.

ALLMÄNNA FRÅGESTÄLLNINGAR VID BOKSAMTAL

VAD GILLADE DU i boken? Vad gillade du inte? Upptäckte du något mönster/upprepningar? Har du några oklarheter kvar som du inte fått svar på i texten? Var det något i texten som liknande något du själv varit med om eller läst/hört från en annan bok? För mer läsning om boksamtal rekommenderas läsning av *Böcker inom oss och omkring oss* av Aidan Chambers (Gilla böcker, 2014)

UNDERSÖK ILLUSTRATIONERNA

UNDERSÖK BILDERNA, VAD ser ni och hur tolkar ni det ni ser? Känner ni igen miljöerna? Vad visas och vad visas inte? Vilka färger används? Hur tolkar ni illustrationen? Fokusera på vad ni tänker/tror/känner och varför? Vad för händelser och vilka stämningar tolkar ni från illustrationerna? Vad vill illustratören berätta med bilden, tror ni?

ARBETA MED ORD OCH UTTRYCK

UTVECKLA ELEVERNAS ORDFÖRRÅD genom att till exempel stanna upp vid svåra eller nya ord samt uttryck. Ta reda på om eleverna känner igen ordet? Har de hört ordet tidigare? Hur låter ordet och kan de uttala det? Ibland krävs det att eleverna läser om meningen med ordet i eller kanske hela stycket för att förstå ordet i dess sammanhang. Vet eleverna vad ordet betyder? Kan de förklara ordet med egna ord och använda ordet i rätt sammanhang? Uppmärksamma eleverna på homonymer (sats), synonymer (arg, argsint, ursinnig, ilsken), antonymer (glad/arg, tala/tiga) och uppmärksamma metaforer och liknelser. Alla ord som ni arbetar extra med kan du samla på ett plakat i klassrummet, återvänd till orden och håll ordplakatet levande.

FÖRDJUPA ER OCH ARBETA VIDARE UTIFRÅN ÄMNET I BOKEN

- Läxa: intervju en familjemedlem. Förbered frågorna i skolan: vad och när känner hen sig trygg? Tycker hen att det är lätt eller svårt att prata om känslor, varför/varför inte? Om eleverna väljer att intervju en vuxen kan frågorna förslagsvis utgå från hens barndom: Var hen ett barn som hade lätt eller svårt att prata om jobbiga känslor? Fanns det vuxna som tyckte att hen skulle vara tyst? Fanns det trygga vuxna för hen att vända sig till?
- Läs och skriv om författaren och illustratören.
- Skriv ett brev till författaren eller illustratören. Vad vill ni berätta? Vad vill ni fråga?
- Reflektera över relationer: Vem vågar man prata om jobbiga saker med? Vad gör personer som lyssnar bra? Vad är en trygg vuxen? Vem är den trygga vuxna i ditt liv? Skriv ner vad ni kommer fram till och sätt upp det i klassrummet.
- Arbeta med värdegrundsordet, mobbning. Gör ett collage som illustrerar ordet. Låt eleverna komma med förslag på vad som kan finnas med i collage. Tänk på färgval och hur känslor kan förstärkas med hjälp av färg. Vad innebär mobbning? Har du själv upplevt mobbning? Känner du någon annan som upplevt mobbning? Vad kan man göra om man blivit utsatt?
- Gör en bilduppgift genom att utgå från begreppet identitet. Inled med att diskutera: Vad gillar eleverna? Vad gillar inte eleverna? Vad gör eleverna glada, arga, ledsna? Vad är elevernas styrkor? Vilka goda egenskaper besitter eleverna? Vilka intressen har de? Vad är viktigt i deras liv? Låt eleverna måla en individuell bild som representerar elevens identitet. Vad kan eleven ha med i sin bild? Finns det symboler eller saker som eleven kan använda?
- Hitta på ett annat slut. Skriv en egen fortsättning.

- Använd ett venn-diagram och jämför *Vardagshjältarna* och *Trollkarlen Tyst* med en annan berättelse ni läst.
- Fokusera på miljöbeskrivningar med hjälp av sinnena. Välj en miljö från boken (förslagsvis kapitel 4). Var är ni? Hur ser det ut? Vad hör ni? Vad ser ni? Vad känner ni för dofter? Om du känner med din hand, hur känns miljön?

- Skriv berättelser/sagor med samma tema. En saga brukar börja med det var en gång ... Planera berättelsen, gör en tankekarta. Försök att få med:

Inledning: Vem/vilka? Var? När?

Mitten: Problemstegring.

Slut: Knyt ihop berättelsen, tänk på att en saga brukar ha ett lyckligt slut.

Tips! Tillsätt något gott/ont, magiska tal av 3 och/eller 7. Magiska föremål eller talande djur. Hitta på spännande, fantasifulla miljöer (beskriv dem med hjälp av sinnena).

- Gör övningen välja hörn utifrån påståenden från boken. Ett hörn kan stå för rätt, ett annat för orätt, lägg gärna till ett hörn som får illustrera vet ej. Be eleverna motivera sina val av hörn.
- Barnkonventionen innehåller 54 artiklar om mänskliga rättigheter för barn. Prata om de mänskliga rättigheterna och FN:s arbete för en rättvisare värld. Arbeta med barnkonventionen och dess artiklar.

KAPITEL 1

ORD OCH UTTRYCK: Sänkte, coolaste, outfits, dolde, tungt, tugg-gummi, huka, tecknade, förstrött, hoppsa, skammen, fatt, stödtecken, räfsan, skrollade, sats, stressgnat, läxtjat, pladdret, ruskade.

1. Vad säger tjejgänget till Maya?
2. Hur reagerar Maya?
3. Har någon sagt något elakt mot dig någon gång?
4. Vad kan man göra om någon säger eller gör elaka saker, tycker du?
5. Lillebror Max ser att Maya är ledsen, vad gör han?
6. Varför hjälper han inte Maya, tror du?
7. Hur mår/känner sig Max och Maya när de går hem?
8. Tycker du att det var rätt eller orätt av Max att inte hjälpa Maya direkt?
9. Vad hade du gjort om du hade hamnat i en liknande situation?
10. Vad tycker du man kan göra om man ser att någon är elak mot någon?
11. Lillasyster Monique känner av stämningen och grannen Lennart ger ett råd, vad säger han?
12. Berättar syskonen något för föräldrarna, varför/varför inte, tror du?
13. Hur beter sig föräldrarna? Har du upplevt att dina föräldrar inte har tid att lyssna på dig?

KAPITEL 2

ORD OCH UTTRYCK: Obemärkt, initiativ, vattenkaraffen, duns, ägnade, boden, slängd, ”intet ont anande”, vek,

1. Varför säger inte Max något till Maya?
2. Försöker Maya berätta för föräldrarna om händelsen i skolan, varför/varför inte?
3. Vad hade du gjort om du var Maya?
4. Märker/känner föräldrarna av stämningen, varför/varför inte, tror du?
5. Vad tycker du att föräldrarna borde göra?
6. Vad tycker du man kan säga/göra för att vuxna ska lyssna mer/bättre på barn?
7. Vad önskar sig syskonen?
8. Vilka orsaker ligger till grund för deras önskningar och vilka konsekvenser får det?
9. Varför skrattar Trollkarlen Tyst för sig själv och vad säger/gör han?

KAPITEL 3

ORD OCH UTTRYCK: Kikade, tassade, brummade, rasslade, ”flämtade till”, befallning, skamset, orostankarna, skogsbrynet, hyssjandet.

1. Vad gör man när man tecknar?
2. Vad händer när Monique tecknar?
3. Maya försöker låta modigare än vad hon kände sig, varför vill hon det tror du?
4. Har du varit i en situation där du har känt att du behövde vara modig?
5. Varför och när kan man behöva vara modig ibland, tycker du?
6. Vad är det för moln som syskonen ser, tror du?
7. Vad ser de vid skogsbrynet?
8. Vad känner de för doft?
9. Förutspå handlingen och ställ en hypotes: Vad tror du att de upptäcker (karaktärer/miljöer)?

KAPITEL 4

ORD OCH UTTRYCK: Lummigt, svepte, irrblosset, fatt, road, duckade, uppspärade, kommunicerat, dånade, upprätt, myllrade, ”så pass nära”, oformligt, ”hack i häl”, ”haja till”, teleskopögon.

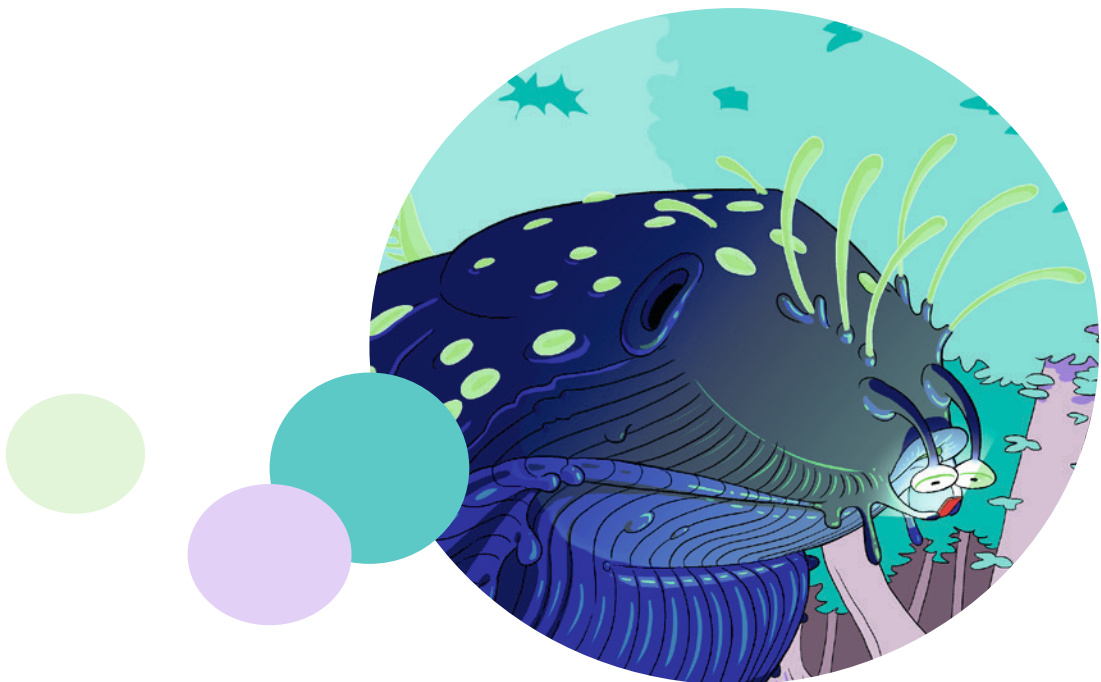
1. Stämde din hypotes från kapitel 3?
2. Det är inte som i den vanliga skogen: Hur har miljön förändrats?
3. Var har syskonen hamnat? Och hur får de reda var de är?
4. Vad händer med syskonens kläder?
5. Syskonen skrattar åt Maya, varför är hon inte lika road?
6. Vad säger vinden att man måste vara?
7. Varför måste de vara tysta?
8. Upplever du att du måste vara tyst ibland, varför/varför inte?
9. I vilka situationer tycker du att det är bra att vara tyst och när är det inte bra att vara tyst, tycker du?
10. De upptäcker mammans telefon, vem/vad har den? Vad gör Monique?

KAPITEL 5

ORD OCH UTTRYCK: Lufsade, kilade, motströms, ”gå mot strömmen”, krampaktigt, utmanat, argsinta, spydigt, häpet, utfall, hånskrattade, tillät, ”med ens”.

1. Vad gör Slemklumpen?
2. Moniques såpbubblehjälm spricker, varför gör den det?
3. Tycker du att Monique var modig, varför/varför inte?
4. Hade du vågat utmana Slemklumpen?
5. Maya skäms lite för att lillasyster vågade utmana Slemklumpen, varför gör hon det?
6. Vad hittar Monique vid strandkanten?
7. Vad tror du att det är för en nyckel?
8. De stöter på argsinta fåglar, vad gör fåglarna?
9. Varför börjar Maya att få ont i magen?

KAPITEL 6

ORD OCH UTTRYCK: Tronade, gigantisk, belåten, missiler, rispande, mobbas, ”drog efter andan”, tjurigt, bölja, knivskarpa, generat, ”avundsjukan färgade hennes röst”.

1. Vad gör/säger fåglarna till katten?
2. Vad gör/säger Max till fåglarna?
3. Varför drar Maya efter andan?
4. Vad händer när Max våga stå upp mot fåglarna?
5. Katten tackar Max, men vad önskar Max inom sig?
6. Vad stod det på Max nyckel?
7. Vad menas med att avundsjukan färgade hennes röst, tror du?
8. Ingen är dum men alla kan göra dumma saker säger katten, vad menar katten med det?
9. Varför tror du att katten heter Katten Cool?
10. Varför blir inte katten ledsen, trots att fåglarna gör/säger dumma saker?

KAPITEL 7

ORD OCH UTTRYCK: Slukat, betraktade, ”visste varken ut eller in”, harklade, tunghäftan, tramshumör, ”fäste blicken”, ”sjunka genom jorden”, entusiastiskt, tumlade, cirkusmanegen, rofyllt, förtjänar.

1. Vad gör ormen med Katten Cool?
2. Vad försöker Maya få ormen till att göra, lyckas hon?
3. Maya kände att tunghäftan tog över, vad menas med det?
4. Maya ville bara sjunka genom jorden, vad menas med det?
5. Har du känt så någon gång, varför/varför inte?
6. Det är en konst att skratta med någon istället för åt någon, sa Katten Cool, vad menade hon med det?
7. Ormen och katten kallar syskonen för vardagshjältar, varför gör de det?
8. Maya fick den tredje nyckeln, vad stod det på den?

KAPITEL 8

ORD OCH UTTRYCK: Sambagräs, vajande, ödslig, dystert, tronade, återvändo, ”tiga är guld”, täten, modstulen, sikt, gonggong.

1. Vilka speciella ljud är det Trollkarlen Tyst inte tycker om?
2. Trollkarlen vill inte att barnen ska berätta för sina föräldrar hur de mår inuti, varför vill han inte det?
3. Varför är känsloprät det värsta Trollkarlen Tyst kan tänka sig, tror du?
4. Brukar du berätta för någon vuxen hur du mår, varför/ varför inte?
5. Känner du att det finns vuxna som du vågar berätta för hemma, i skolan eller kanske någon granne?
6. Tycker du att det kan vara svårt att berätta/prata om känslor och hur du mår?
7. Har du några tips på hur känsloprät kan kännas lättare att prata om?
8. Ju närmare syskonen kommer slottet desto mer tryckande känns stämningen, vad händer med deras språk/ord?
9. De ser tre nyckelhål, vad ser de när de kikar in genom nyckelhålen?
10. Maya känner sig modstulen, vad menas med det, tror du? Har du känt dig modstulen någon gång?
11. Vad tror du att syskonen får för idé när de tittar på sina nycklar?

KAPITEL 9

ORD OCH UTTRYCK: Kärvade, bortre, tron, skrämt, givakt.

1. Kom syskonens nycklar till någon nytta?
2. Maya viskar att hon är rädd men blir själv förvånad över att hon vågade säga det, varför blir hon förvånad?
3. Skulle du också känna rädsla om du vore Maya?
4. Vad gör dig rädd?
5. Vågar du berätta för någon att du känner dig rädd, varför/ varför inte?
6. Vilken egenskap krävs att syskonen visar om de ska hitta sina föräldrar?
7. Tycker du att Trollkarlen Tyst verkar förvånad över att se syskonen, varför/varför inte?

KAPITEL 10

ORD OCH UTTRYCK: Betraktade, skeptisk, "sjunka genom golvet", le ansträngt, svepning, pratkvárnarna, uppenbarade sig, rofyllda, bistert, slokade, instämmande, skingrades, mässade.

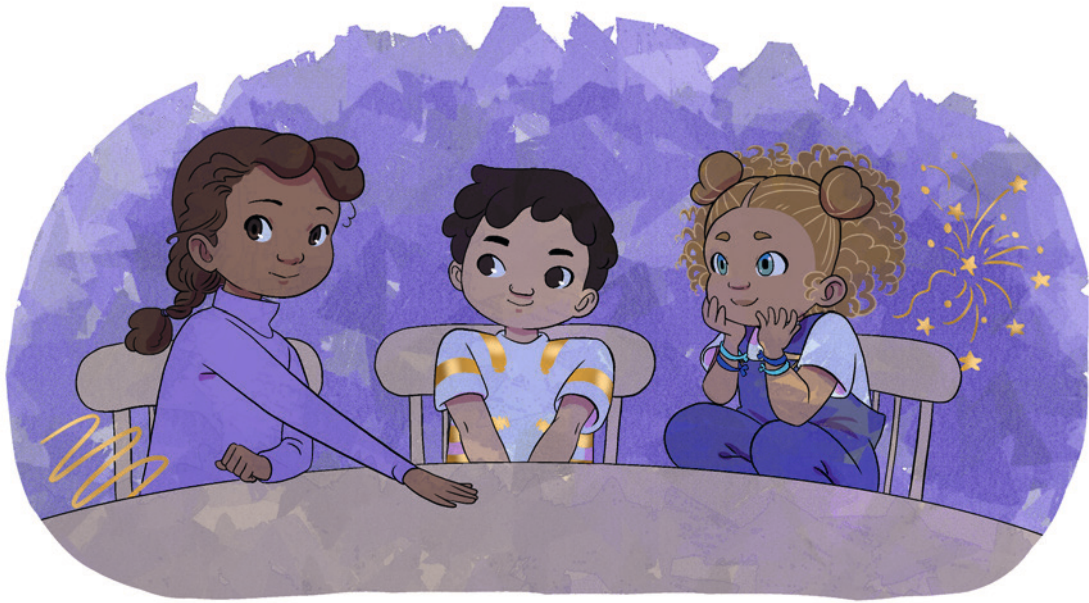
1. Maya vill bara sjunka genom golvet, vad menas med det?
2. Har du känt som Maya någon gång?
3. Maya berättar att hon hade önskat att föräldrarna skulle försvinna, hur känner hon sig nu?
4. Maya rädd att hon inte ska bli, vadå?
5. Hade du förlåtit Maya?
6. Brukar du vara förlåtande, varför/varför inte?
7. Monique hade önskat samma sak, varför var hon så arg på föräldrarna?
8. Tycker du att Monique hade rätt att vara arg på föräldrarna, varför/varför inte?
9. Max har också önskat samma sak, varför önskade han att föräldrarna skulle försvinna?
10. Varför skäms Max?
11. Vad kan syskonen bilda för mening med hjälp av orden på nycklarna?
12. Vad händer när de tillsammans säger: Lyssna på mig!
13. Varför bildar orden på nycklarna den meningen, tror du?

KAPITEL 11

ORD OCH UTTRYCK: Talutmaningen, olustig känsla, snörvlade, dunkla.

1. Det känns som om tiden har stått stilla, mamman undrar vad syskonen ville, vad svarar Maya?
2. Monique tecknar ”ni lyssnar aldrig på oss”, håller föräldrarna med?
3. Varför har föräldrarna inte varit nog uppmärksammande och goda lyssnare?
4. Maya och Max berättar om sina känslor, först känns det lite svårt men hur känns det efteråt?
5. Hur stöttar och hjälper Max och Maya varandra i samtalet, tycker du?
6. Vad säger pappan till dem?
7. Mamma säger att hon tycker det var bra att Monique påminde föräldrarna om vikten av att lyssna, för ibland glömmer de. Vad tycker du man kan göra för att vuxna ska bli bättre lyssnare?
8. Varför kände Max sig stolt?
9. Brukar du säga förlåt om du gjort eller sagt något tokigt till någon?
10. Ormen lärde syskonen om innebörden av att vara vardagshjältar, vad sa ormen att det handlade om?
11. Vågar du stå upp för dina kompisar, varför/varför inte?
12. Vågar du berätta om dina känslor, varför/varför inte?
13. Finns det saker som du tycker är extra jobbiga att prata om?

14. Vad önskade sig Maya att hon skulle våga göra fortsättningsvis?

TRYGG KLASSRUMSMILJÖ

EN TRYGG KLASSRUMSMILJÖ är A och O för att eleverna ska trivas i skolan och utvecklas, inte bara kunskapsmässigt utan även socialt och växa som människor. Det är viktigt att lyssna på och utgå från elevernas erfarenheter, intressen och kunskaper. Gör övningar som stärker individen och gruppen och förebygger kränkning och mobbning. Eleverna är själva experter på vad trygghet innebär för dem. Skapa tillsammans ett tillåtande klassrumsklimat, där alla vågar komma till tals, dela tankar, känslor, erfarenheter, framföra åsikter, vågar göra fel och lära sig av det. En miljö där eleverna skrattar med varandra, inte åt varandra. Efter arbetet ska eleverna veta att det finns trygga vuxna de kan vända sig till på skolan om de bär på något som känns ”tuggummisvårt” att prata om.

När ni läst *Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst* kan ni fortsätta arbetet och jobba med tryggheten i er klass. Återkoppla till berättelsen och diskussionerna ni hade när ni läste. Är ni redo för utmaningen? Nu ska ni tillsammans bli vardagshjältar genom att göra olika uppdrag och samla nycklar. Förslag på övningar att arbeta med en period finner du nedan. Uppdragsövningarna finner du efter de allmänna tipsen.

TIPS 1

DISKUTERA

- Vad gör dig trygg?
- Med vem känner du dig trygg?
- Vilka känner du att du kan prata med hemma, i släkten, bland vänner och/eller i skolan?
- Vilka trygga vuxna och barn känner du?
- Var känner du dig mest trygg, varför just där?
- Vilka tips kan du ge som du tycker är viktigt för att alla ska känna sig trygga och våga prata om sina känslor?
- Vågar du säga vad du tycker, känner och berätta om hur du mår, varför/varför inte?
- Har du någon du vågar berätta/prata med?
- Karaktären Maya upplevde att hennes hjärna kändes som ett tuggummi och att inte ett ord kunde ta sig ut ur hennes mun: varför kände hon så? Vad kan vara ”tuggummisvårt” att prata om, tycker du?
- Vet du vem du kan vända dig till på skolan om du inte mår bra eller om du känner någon som inte mår bra?

TIPS 2

- Ta fram gemensamma förhållningsregler.
- Koppla gärna till skolans regler.
- Vilka regler/förhållningsätt tycker eleverna är viktiga?
- Använd Epa-metoden:

E= vad tycker jag är viktigt? Vad kan jag bidra med för att förhindra att en negativ situation uppstår?

P= Vad tycker vi lika/olika i? Kan vi omformulera några regler? Gå sedan vidare dela in i grupper om 4. Alla i gruppen delger sina svar. Be sedan alla elever i grupperna att enas om några punkter som de tycker är viktigast att ha med.

A=Vad tycker eleverna är viktigt? Och hur ska ni göra/agera för att förhålla er till reglerna? Lyft alla gruppernas förslag i helklass och sammanställ.

- Exempel regel/förhållningssätt: (vad) Vi är artiga, (hur) genom att hälsa på alla vi möter. (vad) Vi låter alla vara med, (hur) vi frågar den som ser ensam ut om hen vill leka.
- Sätt upp reglerna i klassrummet.
- Skicka med eleverna klassens regler hem.

TIPS 3

- Gå en trygghetsvandring på skolan.
- Gå tillsammans i grupp, stanna vid utvalda platser.
- Besök både inomhusmiljöer och utomhusmiljöer.
- Be eleverna blunda (för att inte påverka varandra).
- Visa med tummarna: Tummen upp = trygg, tummen ner = otrygg.
- Upplevs/känns platsen trygg eller otrygg?
- Vad har eleverna för förslag för att platsen ska kännas trygg? Ta förslagen vidare till elevrådet. Tipsa gärna alla klasser på skolan att göra samma sak.

TIPS 4

- Uppmärksamma varandra positivt.
- Låt alla arbeta i par.
- Skriv ner vilka positiva egenskaper som kompiserna har.
- Gör korta listor över: Det här har jag lärt mig av dig.

TIPS 5

- Vad utmärker en god lyssnare? Till exempel hen tittar på den som talar.
- Vad utmärker en god talare? Till exempel hen berättar med lugn och tydlig röst.
- Vad tycker eleverna att alla behöver tänka på för att alla ska utveckla sin förmåga att lyssna och tala?
- Öva på er förmåga på att lyssna: Eleverna kan i par turas om att berätta om sig själva. När en är klar återberättar den andre genom att säga du tycker om att ... osv.
- Öva på muntlig framställning, punkter att checka av finns nedan.
- Öva att argumentera skriftligt och muntligt, tips på vad som kan finnas med i en argumenterande text finner du nedan.

CHECKA DIG SJÄLV

TIPS ATT TÄNKA PÅ VID MUNTIG FRAMSTÄLLNING

- Läs igenom och öva in din text. Var påläst om ämnet du ska berätta om. Du är experten!
- Öva gärna framför spegel eller med någon som du känner dig supertrygg med.
- Uppmana alla till att lyssna aktivt genom att be alla skriva ner frågor under tiden.
- För att inte tappa tråden kan du lägga frågestunden sist.
- Håll inte bilden eller pappret framför ansiktet.
- Tänk på var och hur du står. Var står du bäst om du ska visa något på smartboarden/tavlan?
- Tänk igenom ditt framförande. Skapa en inre bild, föreställ dig hur du vill framförandet ska bli (visuellt).
- Läs och berätta med tydlig och lugn röst, anpassa röstläge och språk till lyssnarna.
- Tänk på hur du ”pratar med kroppen” (kroppsspråk). Flaxa inte med armarna om det inte är avgörande för din presentation.
- Titta på publiken medan du talar/berättar.
- Avsluta med att alla som vill får ställa frågor.
- Är du redo? Slappna av, du är grym! Ta din plats och var dig själv.
- Peppa dig själv!

ÖVA ATT ARGUMENTERA SKRIFTLIGT OCH MUNTligt

Skriv en argumenterande text. Förklara syftet med genren. Studera texter inom samma genrer innan ni börjar och granska strukturen. Gå igenom vilka ord som är typiska för genren. Bygg upp förståelsen genom att skriva en gemensam argumenterande text, innan eleverna ska öva på att skriva en egen text. Ni kan förslagsvis fundera på om er gemensamma text ska utgå från ett visst perspektiv. Till exempel: maktperspektiv, genusperspektiv, rättviseperspektiv. När man argumenterar har man som syfte att övertyga läsaren eller åhöraren. Inled er text med att presentera er åsikt. *Åsikt betyder att man tycker något.* Därefter lägger ni upp ett antal argument. *Argument är att beskriva varför man tycker som man gör.* I er argumenterande text kan ni använda er av ord som uttrycker åsikt. Till exempel vi påstår, anser, menar, tycker, hävdar. Du kan också uppmärksamma eleverna på att det finns andra ord som är vanligt förekommande, till exempel tidsbindeord och orsaksbindeord. Exempel på orsaksbindeord: eftersom, för att, därför att. Exempel på tidsbindeord: för det första, för det andra. Rubriken kan ni bestämma när ni skrivit klart.

Rubrik

Åsikt

Vi tycker att ...

Argument 1

För det första ...

Argument 2

För det andra ...

Upprepa åsikt och argument

Sammanfattningsvis tycker vi att ... därför att ...

Ni kan också välja att lägga in ett motargument. Beskriv vad andra tycker och varför. Lägg till en förklaring varför ni hävdar att de har fel.

När eleverna ska skriva själva kan du med fördel skriva upp målet med uppgiften och strukturen för texttypen synligt på tavlan. Skriv också upp en checklista över vad eleverna ska tänka på att ha med i sina texter. Innan inlämning kontrollerar eleverna att de har fått med samtliga punkter. Förslag på checklista finner du nedan.

CHECKA DIG SJÄLV

Har du fått med allt för att kunna övertyga dina läsare/åhörare? Har du ...

- rubrik?
- skrivit din åsikt och förklarat varför du tycker så?
- preciserat vad du kommer att argumentera för eller emot? Med 2 eller 3 argument?
- använt ord som uttrycker åsikt? Med några orsaks- och eller tidsbindeord?
- knutit ihop din argumenterande text med att upprepa åsikt och argument?
- använt punkt och stor bokstav på ett korrekt sätt?
- funderat över vilka känslor du vill väcka hos läsaren/åhöraren?
- läst igenom hela din text och ändrat vid behov?

VARDAGSHJÄLTEUTMANING

NU KOMMER NI själva att få ta fram olika uppdrag som ni i klassen ska utföra. Uppdragen måste vara realistiska och utvärderingsbara. Uppdragen måste också vara kopplade till vardagshjälteutmaningen och dess syfte.

Vardagshjälteutmaningens syfte är att uppdragen ska leda till att stärka individen och gruppen. När individen och gruppdynamiken stärks bidrar det till att eleverna känner sig trygga och vågar berätta och delge erfarenheter. Och agera schysst mot varandra! Om eleverna bär på något som känns "tuggummisvårt" vet de att det finns trygga vuxna som lyssnar.

Läs gärna upp exemplen från förslagen nedan för att lättare komma igång. Det gäller att alla är uppmärksamma och att alla hjälps åt. Ni kommer utvärdera de uppdrag ni gör för att avgöra hur ni har lyckats med veckans uppdrag. Ni kommer tillsammans att samla nycklar. Du avgör hur många veckouppdrag ni behöver klara av innan ni får en nyckel. Diskutera med eleverna om vad de tycker känns rimligt.

FÖRSLAG 1

ORGANISERING AV UPPDRAG

Alla i klassen arbetar med ett av uppdragen så ofta som möjligt under en veckas tid. I slutet av veckan gör ni en enkel utvärdering. Be alla blunda och visa: tummen upp = vi har klarat målet, tummen ner = vi är inte i mål ännu.

EXEMPEL PÅ UPPDRAG

- *Vad:* Visa att ni lyssnar aktivt
- *Hur:* Genom att ha ögonkontakt och anteckna stödord.
- *Vad:* Våga prata inför grupp
- *Hur:* Öva på checklistan och våga prova.
- *Vad:* Våga framföra en åsikt
- *Hur:* Några gånger under veckan ska jag säga vad jag tycker och varför jag tycker så.

FÖRSLAG 2

ORGANISERING AV UPPDRAG

Två i klassen får ett hemligt vara-schysst-uppdrag var. Eleverna ska utföra uppdragen flera gånger, varje dag under en skolvecka. Låt alla eleverna i grupper bestämma vad det ska vara för typ av uppdrag. Dela sedan ut dessa hemliga uppdrag. I slutet av veckan utvärderar ni vilka som kan ha haft ett hemligt uppdrag och vad det kan ha varit för uppdrag. Be alla motivera sina svar.

EXEMPEL PÅ UPPDRAG

- Hålla upp dörren för alla,
- Leka med någon man inte leker med så ofta,
- Säga hej till alla man möter,
- Ge beröm,
- Säga något positivt.

Skriv ut bilderna på nycklarna, klipp ut dem, laminera och häng upp i klassrummet!

Diplom

TILLDELAS KLASS

.....

VÅR KLASS ÄR CERTIFIERADE VARDAGSHJÄLTAR!

Motiveringen lyder: genom ett gemensamt arbete har klassen tillsammans tagit fram regler och förhållningssätt som främjar en trygg lärmiljö. Vi vet att det är viktigt att alla har en eller flera trygga vuxna att vända sig till om man vill berätta något som känns "tuggummisvårt". Utöver det är vi schyssta mot varandra, alla vågar komma till tals och vi respekterar varandra.

Du har världens viktigaste jobb! Som pedagog möter du barn som ingen annan. Du har möjlighet att både lyssna, berätta och ge barn ett språk. Ett språk om utsatthet, om hemligheter, om oro och om våld.

I mina tidigare brottsutredningar om barns utsatthet för våld och övergrepp så fanns lärarna ofta närvarande. Antingen som de som sett barnen, som frågat och som funnits som stöd. Som en person barnen kände tillit till och vågade bryta tystnaden för. Och så fanns också berättelser om lärare som borde ha sett, men som inte gjorde något. Som inte frågade eller pratade om det som drabbar så många barn. En sådan vuxen var en enorm besvikelse för barnen och gjorde tilliten svår att återskapa.

Pedagoger kan vara de viktigaste vuxna i ett barns liv, ja livsviktiga till och med! Att ge barnen ett språk för att berätta om sin oro eller om saker som hänt är därför både förebyggande och kan bidra till att få slut på utsatthet!

Om du så bara tar med dig en sak från den här boken, så låt det vara att du som pedagog tar dig tid att fråga barnen om de är oroliga för något hemma eller i skolan och att fråga barnen om vem som är en trygg vuxen barnet skulle kunna berätta något för. Ju fler barn som får veta att det är en bra sak att de berättar, att vi vuxna har ett ansvar att agera och att det finns massor av vuxna runtomkring barnet som barnet kan berätta för – desto färre utsatta barn och desto fler barn som får rätt till en trygg barndom.

Nina Rung, kriminolog och barnrättsexpert

BERÄTTELSEN OM VARDAGSHJÄLTARNA och Trollkarlen Tyst har ett viktigt budskap som handlar om att stärka barn för att våga bryta tystnaden om de bär på något som känns ”tuggum-misvårt”. I handledningen finner du tips och förslag på övningar att göra med klassen som stärker elevernas förmåga att våga uttrycka sig. Vad eller vilka saker som kan kännas ”tuggum-gummisvårt” är helt individuella, precis som varje elev i din klass är enskilda individer med olika behov och förutsättningar som du behöver ha i beaktning i undervisningen och arbetet. Utgå utifrån elevernas förkunskaper, förmågor och intressen.

Syftet med frågeställningarna och uppdragen i handledningen är inte att du ska vara detektiv och ”hitta bevis” för ”tuggum-misvåra” känslor – utan att stödja eleverna i att utveckla sina förmågor att våga uttrycka åsikter och tankar och tillsammans skapa en trygg lärmiljö. Givetvis kan berättelsen om Vardags-hjältarna och Trollkarlen Tyst vara en öppning för elever som vill berätta något som hen tycker är tungt att bära på och som gör hen rädd, ledsen, skamsen, arg och ger hen en dålig mag-känsla för att hen upplever det svårt att prata om. Det är viktigt att eleverna vet att det alltid finns trygga vuxna att vända sig till om de skulle bära på något som är ”tuggummisvårt” att prata om – vad det än må vara. En viktig aspekt är att många gånger är det just du som är den trygga vuxna. Du som arbetar med barn har skyldighet att göra orosanmälan om du skulle känna en oro för någon elev.

Trygga vuxna på skolan kan vara: kurator, skolsköterskan, skol-läkaren, mentorn, fridspedagogen, skolpsykologen, biträdande rektor, rektor, specialpedagog, specialläraren. I arbetet kan ni tillsammans diskutera vem eller vilka som är eller kan vara trygga vuxna i var enskild elevs liv i. Eleverna får också reflek-tera över vilka egenskaper de tycker en trygg vuxen besitter. Precis som föräldrarna i berättelsen så är inte alltid alla vuxna de bästa lyssnarna. Berättelsen har en hög igenkänningsfaktor för flera av dagens föräldrar.

Vad och hur du uttrycker dig kan påverka den som finner mod att bryta tystnaden och berätta om vad hen upplever är "tugg-gummisvårt":

Följdfrågor som ...

Är du säker?

Det kan inte vara sant!

eller för dramatiska reaktioner på det hen berättar kan skrämma hen från att våga prata igen.

Ord och meningar som...

Vad bra att du berättar.

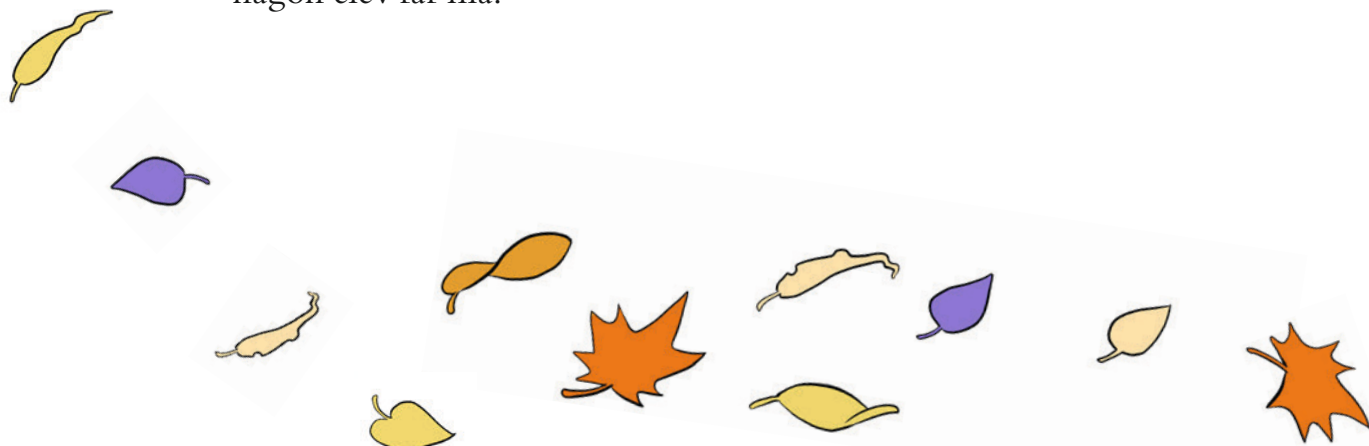
Vad modig du är som berättar.

Vad stark du är som berättar.

Tack för att du delar.

Stärker istället eleven till att fortsätta berätta.

Det är viktigt att eleven upplever att hen har trygga vuxna att vända sig till och som lyssnar. Genom att tänka på vad och hur man uttrycker sig kan underlätta för eleverna att berätta utan att de ska känna skuld eller skam, utan mod att bryta tystnaden om det som är jobbigt. Genom arbetet får eleverna också kännedom och får lära sig om vilka trygga vuxna som finns på skolan. Sekretess och tystnadsplikt som råder på skolan är viktigt att du förhåller dig till om någon elev skulle vända sig till dig. Kom ihåg att du har anmälningsplikt om du skulle känna oro för någon elev far illa.

BARNKONVENTIONEN

1989 ANTOG FN:S generalförsamling en konvention om barns rättigheter och 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag. Alla under 18 år räknas som barn och grundprincipen i barnkonventionen handlar om att respektera barn och barns rättigheter. Barnkonventionen innehåller 54 artiklar, varav fyra räknas som grundprinciper, de styr tolkningen av övriga artiklar.

- Artikel 2 handlar om alla barns lika värde och rättigheter.
- Artikel 3 rör att barnets bästa ska tas i beaktning vid frågor/ beslut som rör barnet.
- Artikel 6 understryker varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Fysisk och psykisk hälsa.
- Artikel 12 lyfter fram barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter i frågor som berör barnet.

Källor:

<https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/>

<https://unicef.se/barnkonventionen>

Artiklarna nedan kan du ha i beaktning i arbetet med boken och handledningen. Låt *Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst* och uppgifterna i handledningen verka som ingång till att fördjupa er mer om barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen och bygg upp ett tema. Artiklarna nedan kan härledas till arbetet.

Artikel 29

”Skolan ska hjälpa barnet att utvecklas och lära barnet om mänskliga rättigheter”.

Artikel 12

”Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad”.

Artikel 13

”Barn har rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter”.

Citaten är tagna från den förkortade versionen av barnkonventionen från Unicef. Artiklar och mer fakta finner du via länken nedan.

Källa:

<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#kort-version>

Vad eleverna kan uppleva som ”tuggummisvårt” att prata om varierar och är helt individuella. Innehållet kan variera från att någon är ledsen över att ett husdjur har gått bort eller att någon på rasten sa att hen inte fick vara med i leken och får utstå samma behandling som Maya i berättelsen. Hen kanske tycker att det känns jättejobbigt att duscha efter idrotten och upplever en oro/rädsla över att någon ska titta. Det finns siffror/statistik och fakta som du som arbetar med barn bör känna till och vara vaksam över.

1. Var tionde barn lever med våld i hemmet. Det gör barnet rädd och otrygg eftersom det inte känns tryggt hemma. Det är ungefär tre barn i varje klass.
2. Var femte barn i Sverige är utsatt för övergrepp – personer som inte respekterar privata delar (snopp, snippa, mun, bröst,

rumpa) och antingen visar sina egna eller tittar/tar på barnens privata delar. Eller visar filmer där folk tar på varandras privata delar. Det är olagligt och ungefär sex barn i varje klass är utsatta för det. Det kan vara hemma, i skolan, på idrotten, fritids som man utsätts. Det kan vara vart som helst.

3. Var femte barn lever i försummelse – det vill säga att föräldrarna tar droger, missbrukar alkohol eller lever i psykisk ohälsa – de mår så dåligt själva att de inte orkar ta hand om barnen. Det är ungefär fem barn i varje klass.

Källa: Barnafrid.

När du känner till dessa siffror och om du är just den trygga vuxna som en elev som är utsatt vänder sig till kan du vara mer beredd, lyssna, stötta och tänka på vad och hur du uttrycker dig för att förebygga att hen känner större oro eller skam, och följa det regelverk som råder på skolan vid oro för elev. Alla barn har rätt till en trygg barndom och trygga vuxna som lyssnar, stödjer och hjälper med hänsyn utifrån elevens/barnets bästa.

På elevkonventionen.se finns mer diskussionsfrågor att hämta kring de vanligaste brotten mot barn i Sverige, vad du kan ställa för frågor samt vad du gör när du får höra en dålig hemlighet från ett barn. Frågorna är utformade av Nina Rung.

STÖTTA VÅRDNADSHAVARNA

DET ÄR INTE alltid lätt att lyssna och i många fall svårt för även vuxna att göra ”rätt”. Nedan finner du några enkla/konkreta tips på hur vårdnadshavarna kan bjuda in till samtal. Engagera vårdnadshavarna i ert arbete. Skriv gärna i veckobrev eller i ett annat gemensamt forum och berätta om att ni läser och arbetar med boken *Vardagshjältar och Trollkarlen Tyst*. Berätta om vad ni läst, diskuterat och gjort, då blir det lättare för vårdnadshavare att ställa frågor kring ert arbete. Förslagen är tänkta som enkla tips och stöd för vårdnadshavarna, inte som en tillrättavisning.

FÖRSLAG TILL VÅRDNADSHAVARE:

Ställ öppna frågor.

Istället för ”Hur var det i skolan idag?” kan ni fråga ”Vad gjorde ni i skolan idag?”

Ställ följdfrågor som till exempel, ”Berätta mer om vad som hände”.

Var nyfiken och undra mer utan att för den sakens skull vara påträngande.

Välj rätt tillfälle och tidpunkt. Du känner ditt barn bäst.

”Vad läste/gjorde ni kring bokprojektet idag?”

”Har ni gjort något uppdrag?”

”Vad gick uppdraget ut på?”

”Vad gjorde ni och hur gick det?”

”Var det något du gillade eller inte gillade?”

Fortsätta bjud in till samtal.

Ta dig tid och visa att du lyssnar.

Bekräfta det ditt barn just berättat, genom att repetera det ditt barn sagt.

Lärrarhandledningen är författad av Linda Engvall, 2020,
och formgiven av Anna Paladino.

Illustrationerna är gjorda av Emily Ryan, ur boken
Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst.

Vardagshjältarna och Trollkarlen Tyst är skriven av Elaine Eksvärd
och illustrerad av Emily Ryan.

ISBN 9789178036769

Utgiven av Bonnier Carlsen, 2020.
www.bonniercarlsen.se